

Sujuvasti kirjoitettu elämäkerta monipuolisesta vaikuttajasta

Lasse Kangas:

Läpi harmaan kiven. Kauppaneuvos Samuli Harima 1879–1962. Verbatum 2017. 238 s. ISBN 978-952-6881-10-2.

Kauppaneuvos S.A. Harima, alun perin Samuel Albert Hohenthal, oli näkyvä hahmo Suomessa itsenäisyyden ensi vuosikymmeninä. Toinen Vetelin kasvatti, entinen pääministeri Esko Aho valittaa Hariman elämäkerran alkusanoissa, että ”Huuentaali” on täysin unohdettu. Etenkään elinkeinojärjestöjä hänen voimiensa päivinä tutkiva ei voi kuitenkaan Hariman nimeltä välttää. Itse olen häntä käsiteltyt niin Keskuskauppakamarin, Uuden Suomen kuin Yksityisyrittäjien Säätiön historioissa.¹ Epäilemättä Harima on ansainnut tohtori Lasse Kankaan kirjoittaman tieteellisen elämäkerran, joka on syntynyt Ahon aloitteesta ja kustantamana.

Ei Hariman elämäntytön tunteminen sentään yleisivistykseen kuulu. Hänen nimensä katoaminen yleisestä tietoisuudesta on johtunut siitäkin, ettei se jäänyt minkään yrityksen logoon, kuten vaikkapa Heikki Huhtamäen nimi. Harimoiden perheyhtiö Talous-Osakekauppa sulautettiin Tukoon 1988 ja viimeinen pääkonttorirakennuskin on purettu. Yhtiön aiempi talo komistaa

Kaisaniemenkadun ja Vilhonkadun kulmaa Helsingissä, mutta Harimat möivät sen lunastaessaan vähemmistö-osakkaat yhtiöstään.

S.A. Harima oli kuitenkin paljon muutakin kuin suurrehkon tukkuliikkeen ja keskikokoisen kauppaketjun omistaja. Hän oli todella monessa mukana – eikä vain asemansa takia, vaan luovana voimana ja samalla taitavana sovittelijana. Hänen tärkein elämäntyönsä olikin luottamustoimissa. Samalla hän on esimerkki 1900-luvun alun monista self made -yrittäjistä, jotka pääsivät murtuvan sääty-yhteiskunnan oloissa vaatimattomista lähtökohdista pitkälle.

Hohenthalit olivat Saksasta 1700-luvulla saapunut sotilassuku, jonka yksi haara asettui Keski-Pohjanmaalle. Samuel Hohenthalin isä oli melko vauras talollinen ja seudun näkyviä luottamushenkilöitä mm. Suuren adressin valtuuskunnassa 1899. Hänen liiketoimensa kuitenkin epäonnistuivat, mikä johti konkurssiin. Tämä vei lapsilta mahdollisuudet mennä oppikouluun; yksi pojista ajautui Yhdysvaltain kautta peräti Neuvostokarjalaan ja siellä hyvin arvattavaan kohtaloon.

Samuel pyrki kuitenkin omin päin eteenpäin, pääsi kansakoulupohjalla Tampereen kauppaopistoon ja siellä kurssinsa priimukseksi. Hän painotti etenkin vieraiden kielten oppimista. Esiintymistäitoja hän oli kehittänyt nuorisoseurassa, jota sittemmin tuki lahjoituksin. Työura ei silti auennut helpolla; ehkä nuori konttoristi oli myös omapäinen. Lopulta Hohenthal pääsi muotoutuvan Keski-Pohjanmaan Osuuskaupan toimitusjohtajaksi 1906. Hän pani tuulemaan, mutta ei muistellut myöhemmin mielellään tätä elämänvaihettaan tultuaan osuustoiminnan kiivaaksi vastustajaksi.

Hohenthal siirtyi kuitenkin pian Vaasan tukkuliikkeiden johtotehtäviin osoittaen kykynsä niin myyjänä kuin organisaattorina. Maailmansota toi ongelmia tukkukaupalle, mutta avasi myös tilaisuuksia toimeliaille yrittäjille; osaa heistä syytettiin gulašseiksi eli keinottelijoiksi.

Kangas kuvaa taitavasti, miten Hohenthal järjesteli kahvin tuontia ulkomailta ja tutustui Venäjän-kauppaan hakemalla viljalastin Ukrainasta saakka. Hän kokosi myös tukkukauppiaita yhteen Suomen Kahvintuonti-yhtiöön, joka tavoitteli suoria yhteyksiä kahvimaihin – siis ohi Lyypekin ja muiden saksalaisten kauppahuoneiden.

Yhteistyöhankkeissa päädyttiin kahteen organisaatioon, joissa Hohenthal nousi heti avainhenkilöksi. Perustettiin Suomen Tukkukauppiain Liitto, josta tuli keskeinen talouspoliittinen vaikuttaja 1960-luvulle saakka. Liitto perusti myös osto-organisaatioita ja tehtaita, joista muotoutui 1942 Tukkukauppojen Oy eli Tuko – yksi kaupan neljästä keskusliikkeestä 1990-luvulle saakka.

Toisaalta Kahvintuonti-yhtiö ja kahden nuoren karjalaisen liikemiehen Kontro & Kuosmanen yhdistettiin tukkukauppojen keskeisesti omistamaksi Suomen Val-

tamerentakainen Kauppa Oy:ksi, jonka hallintoneuvoston puheenjohtajaksi ryhtyi peräti Kansallispankin pääjohtaja J.K. Paasikivi. Hohenthalista tuli johtaja, Juho Kuosmasesta johtokunnan puheenjohtaja ja Risto Rytistä yrityksen juristi, jonka tehtäväkenttään kuului myös meriosasto eli varustamo.

Tavoitteet olivat kunnianhimoiset ja pääomapanostus tuntuva: vasta itsenäistyneen maan oli luotava suorat kauppayhteydet kaukomaille, etenkin Etelä-Amerikkaan, jossa Argentiina ja Uruguay elivät taloudellista nousua. Hohenthal lähti itse hankalalle matkalle Atlantin taakse perehtymään näkyimiin ja tarkastamaan sinne lähetettyjä edustajia.

‘Valtamerentakaisesta’ tuli kuitenkin valuuttatappioiden takia katastrofi. Ryti jätti ensimmäisenä – tavallaan sananmukaisesti – uppoavan laivan, mitä Kangas hieman hämmästelee Rytin myöhemmän maineen valossa. Kangas arvelee tämän havainneen, ettei hänestä ollut liikemieheksi, joten Ryti siirtyi politiikkaan ja valtion hallintoon – tunnetusti menestyen.

Ongelmista nousi julkinen kohu ja johtajakolmikko haastettiin käräjille syytettynä säännöstelyrikoksesta. Raastuvassa Ryti vapautettiin, mutta Hohenthal ja Kuosmanen tuomittiin 11.11.1920 kumpikin 50.000 markan sakkoihin ja maksamaan valtiolle voitostaan 400.000 markkaa. Tuomiot kumottiin hovioikeudessa, mutta kohu vaikutti miesten maineeseen. Tapahtuma nousee varmaan esiin tekeillä olevassa tutkimuksessa Risto Rytistä talousmiehenä. Myös Hohenthal ja Paasikivi lähtivät pian Valtamerentakaisesta. Kuosmanen jäi hoitamaan yritystä, menetti siinä kertaalleen omaisuutensa, mutta kokosi rauniolle 1980-luvulle saakka toimineen Valtameri-yhtiön.²

Kohusta huolimatta KOP tarjosi Hohenthalille 1922 lähes puolta Talous-Osakekaupan osakkeista. Vuonna 1901 perustettu ”afäärifennomaanien” laajapohjainen yritys oli pyrkinyt valtaamaan elinkeinoelämää ruotsin- ja muunkielisiltä. Yhtiön osakkeita oli siirtynyt runsaasti sen toimitusjohtajalle Antti Silvolle, joka kuoli 1921 perheettömänä. Testamentissaan hän määräsi, että osakkeet sai myydä ainoastaan ”hyvämaineiselle ja taitavalle suomalaiselle miehelle”. Sellaiseksi arvioitiin – Valtamerentakaisen kohusta huolimatta – Hohenthal, joka osti osakkeet KOP:n rahoituksella. Talous-Osakekaupasta tuli Hohenthalin päätoimi ja yrityksestä vähitellen Harimoiden perheyhtiö. Se menestyi kauan hyvin, joskin velkaantui 1940-luvulta alkaen. S.A. Hariman jälkeisiä kaupan rakennemuutoksia yhtiö ei kuitenkaan enää kestänyt.

Kangas on kuitenkin havainnut perustellusti, että Hohenthal-Hariman tärkein elämäntyö oli mualla. Hohenthal oli nuorena ollut innokas nuorsuomalainen, jopa vastarintajärjestö Kagaalin asiamies. 1920-luvulla hän liukui Kokoomukseen ja toimi vajaan kauden Helsingin valtuustossakin. Kauppaneuvos (1924) vieroksi

kuitenkin Lapuan liikettä ja kuului 1930-luvulla lähinnä edistyspuoluealaisten muodostamaan Vapaamielisten Klubiin. Harimasta ei tullutkaan poliitikkoa, vaan hän vaikutti lähinnä elinkeinoelämän luottamustoimissa. Hän oli maltillinen suomenmielinen – Anna-puolisokin oli ruotsinkielisiä Björklundeja. Samuel Albert suomalaisti sukunimensä vuonna 1936 – ja etunimensäkin Alpertiksi.

Hohenthal kuului lentoyhtiö Aeron perustajiin johtuen yhtiön johtokuntaa vuosikymmeniä. Samoin hän johti kauan Ilmapuolustusliittoa ja hämmästytti keskipohjalaisia lentomatkoillaan. Puheenjohtaminen Valtion lentokonetehtaassa oli sen sijaan tulkkaista. Harima nousi myös kauppakamarilaitoksen johtotehtäviin. Hän organisoii epäonnista kultasormuskeräystä talvisodassa ja oli solmimassa yhteyksiä Saksaan 1940, mutta lähti 1944 joustavasti tukemaan Paasikiveä uudessa ulkopoliitikassa Suomi-Neuvostoliitto-Seuran johtokunnan liikemiesjäsenenä. Vaikka hän etääntyi pian kommunistien hallitsemasta SN-seurasta, hänestä tuli 1946 suomalaisvenäläisen kauppakamarin ensimmäisen, pitkäaikainen puheenjohtaja. Hän oli myös harvoja Urho Kekkosen jatkokautta 1961 kannattaneita liikemiehiä, joskin veti painostettuna julkisen tukensa pois.

Harima vaikutti myös Kansallispankin ja Suomen Höyrylaivayhtiön hallinnossa ja valittiin 1942 Oy Uuden Suomen johtokuntaan tukkukauppiaiden tultua erotetun Armas Lassilan osakkeiden kautta lehtitalon suuromistajiksi. US-yhtiön puheenjohtajaksi Harima nousi 1955 ja oli siten avainasemassa, kun jo vaikeuksiin liukuneelle lehdelle valittiin päätoimittaja Lauri Ahon jälkeen. Kangas arvioi varmaan oikein Hariman kannattaneen Eero Petäjäniemeä Eino E. Suolahden sijaan, vaikka näkemyksiä ei merkittävästi pöytäkirjaan.³

Hariman asema eri yhteisöissä perustui varmaankin Kankaan korostamaan taitoon sovitella asioita oman näkemyksensä ytimeä tinkimättä. Hänen persoonaansa on tosin hankala hahmotella, sillä Harima ei pitänyt päiväkirjaa ja henkilökohtainen kirjeenvaihtokin on niukkaa. Kangas on siten joutunut nojaamaan ensi sijassa eri yhteisöjen asiakirjoihin ja julkisiin materiaaleihin. Vielä saatavilla ollut muistitieto on toki elävöittänyt kuvausta, samoin perheen valokuvakokoelma. Hariman omien muistelmien⁴ painotuksia ja ohituksia Kangas kommentoi tyylikkäästi. Kokeneena journalistina Kangas kirjoittaa sujuvasti, mutta hallitsee historiantutkijana myös lähdekritiikin.

Jyrki Vesikansa, FL
Lehdistöneuvos

1. Jyrki Vesikansa, *Talouden vapauden puolesta. 75 vuotta Keskuskauppakamarin toimintaa*. Otava 1993; Jyrki Vesikansa, *Kämpistä Slushiin. Yksitysiyrittäjän Säätiö 1936–2016*. Yksitysiyrittäjän säätiö 2016. Kirjoittaja tutkii parhaillaan *Uuden Suomen* ja *Helsingin Sanomien* kilpailua 1939–1975.

2. Ks. Marko Paavilainen, *Karjalasta kaukomaille. Valtameri Osakeyhtiön ja sen edeltäjien vaiheet 1913–1998*. Otava 1998.
3. Toisin kuin Kangas kirjoittaa ko. pöytäkirjat ovat jäljellä, mutta tapahtumat selviävät lähinnä Lauri Ahon kirjeenvaihdosta Kansallisarkistossa.
4. S. A. Harima, *Myötä- ja vastatuulta*. WSOY 1957.